

SPIS TREŚCI

Wstęp 11

Rozdział I

Koncepcja prowincjonalno-kasztelańska, jej metryka i słabe punkty ... 13

Historiograficzny kontekst koncepcji prowincjonalno-kasztelańskiej (s. 13–15), alternatywne dla niej koncepty Arnolda i Wasilewskiego oraz ich słabe punkty (s. 15–18), podkreślenie przełomowego charakteru podziału dzielnicowego przez S. Gawłasa (s. 18–19) oraz konsekwencje tej reinterpretacji dla badań nad ustrojem drugiej monarchii Piastów (s. 19–26), konstrukcja logiczna koncepcji prowincjonalno-kasztelańskiej jako punkt wyjścia jej krytyki (s. 26–27).

Rozdział II

Zmurszała podwalina: koncept nielicznych „wielkich prowincji” 29

Identyfikacja przesłanek hipotezy „wielkich prowincji” (s. 29–30), ich krytyka: zbędność dwuszczeblowej struktury zarządu wynikająca z porównania z innymi krajami (s. 30–31), mniejszego niż się uważa potencjału demograficznego ziem polskich (s. 31–33) oraz wąskiego zakresu działania zarządu (s. 33), słabe punkty dominujących interpretacji Gallowych opisów prowincji wrocławskiej (s. 34–36) i bitwy nad Trotiną (s. 36–37), zdezaktualizowanie się wyobrażeń o terytoriach wielkoplemiennych jako zjawiskach „długiego trwania” (s. 37–39), brak koniecznego związku między tezą wielkich prowincji a Gallowymi wzmiankami o *sedes Regni principales* (s. 39), stabilność infrastruktury zarządu i elastyczne dysponowanie nią przez Piastów (s. 39–40).

Rozdział III

„Podokręgi grodowe” i „komesi mniejsi”: hipotezy błędne i zbędne. ... 41

Logiczna zależność tezy o wczesnym istnieniu okręgów kasztelańskich od tezy „wielkich prowincji” (s. 41), nieporównywalność Gallowych przystawów i gastaldów z późniejszymi kasztelanami (s. 42–43),

błędy retrogresji i ekstrapolacji w wywodach przeprowadzonych przez Laliika i Modzelewskiego (s. 43–46), istnienie grodów nieterytorialnych (s. 46–47), niewielka liczba dużych okręgów punktem wyjścia rozwoju sieci kasztelanii w XIII w. (s. 47–49), zbędność w związku z tym komesów „drugiego stopnia” w zjednoczonej monarchii (s. 49–50).

Rozdział IV

Status pomniejszych grodów w XI–XII wieku..... 51

Grody wzmiankowane w źródłach dwunastowiecznych jako źródła monarszych dochodów (s. 51), status kościelnych „kasztelanii majątkowych” w świetle badań Modzelewskiego (s. 51–52) i niedowiedliwość ich powstania z okręgów typu kasztelańskiego (s. 52–55), źródłowe poświadczenia i status nadań grodów osobom świeckim (s. 55–57), niesłuszność interpretacji nadań grodów jako świadectwa demontażu organizacji grodowej oraz możliwe motywacje tych nadań (s. 57–59), prawdopodobne zarządzanie grodami drugorzędnymi głównie przez komesów prowincji (s. 60).

Rozdział V

Prowincje i ich komesi jako podstawa zarządu terytorialnego..... 61

Częściowa słuszność koncepcji dworskiej (Buczka) i grodowej (Modzelewskiego) (s. 61), „zarządczo płaskie, małe prowincje” podstawą zarządu terytorialnego (s. 61–62), świadectwa źródłowe ich istnienia (s. 62–63), status komesów prowincji (s. 63–65), narzędzia monarszej kontroli: objazd i zbieranie dochodów (s. 65–66), delegowanie w teren funkcjonariuszy niższego od komesów statusu (s. 66–67), inne kompetencje monarsze w prowincjach (s. 67), grody i prowincje jako książece i wpływ tej okoliczności na status komesów (s. 68), narzędzia władzy żupańskiej: objazd prowincji i jego poświadczenie w źródłach (s. 68–69), środki i kadry pomocne w zarządzaniu prowincjami przez komesów (s. 69–70).

Rozdział VI

Koncepcja grodowo-relacyjna 71

Relacje w łonie elity kluczowym elementem systemu zarządu (s. 71), relatywna odrębność układu relacji w elicie i infrastruktury władzy (s. 72), elementy dynamizmu i niejednorodności w ustroju drugiej monarchii (s. 72–74), konieczność ponownego podjęcia badań nad geografią osadnictwa i zarządu (s. 74–75), wzrost znaczenia danych archeologicznych (s. 75–77), grody zarządcze (z przykładami, szczególnie śląskimi): na-

czelne (s. 77–78), II stopnia (ośrodki mezoregionów) (s. 78–79), III stopnia („pomocnicze”) (s. 79–81), grody pozostałe: nieterytorialne (s. 81), hierarchia grodów (s. 82–83), hierarchia komesów (s. 83–87), w tym: duksów/województw (s. 83–84), palatynów — zarządców rezydencji? (s. 84–86), liczebność komesów (s. 87), swoboda władców piastowskich w zakresie kształtowania struktur zarządu (s. 90), ambicje, możliwości i działania możnowładztwa oraz przeciwdziałanie ze strony książąt (s. 90–93).

Rozdział VII

Podsumowanie i wnioski 95

Streszczenie rezultatów pracy (s. 95–96), koncepcja grodowo-relacyjna jako korekta tzw. teorii grodowej i dworskiej (s. 96–97), trudności w ustaleniu metryki organizacji grodowej władztwa Piastów (s. 97–99), kwestia istoty i skali przełomu między pierwszą a drugą monarchią (s. 99–102), proces budowy lokalnych struktur władzy i jego zakończenie w początkach rozbicia dzielnicowego (s. 102–104).

Bibliografia105

Wykaz skrótów117

Indeks osób i nazw geograficznych119

Summary125